

УДК 002.2:051

І.І. Капраль**КАТОЛИЦЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ЧАСОПИСИ ЛЬВОВА
20–30-х РР.**

Львів як один з найбільших культурних центрів Західної України став центром розвитку літературно-критичної думки в 20–30 рр. Тут виходило багато літературних часописів, в яких детально аналізувалися твори українських і чужоземних письменників, з'являлися теоретичні статті з проблем розвитку літератури та літературної критики.

З огляду на важливий вплив політико-ідеологічних факторів на інтелектуальне, мистецьке, у т.ч. літературне життя, літературно-критичну думку 20–30-х рр. у Західній Україні варто диференціювати на чотири напрямки (націоналістичний, католицький, радянофільський, ліберальний), що групувалися навколо літературних часописів з окремим ідеологічним обличчям.

В ідейно-художній мозаїці 20–30-х рр. ХХ ст. окреме місце займали католицькі письменники. Вони гуртувалися і розвивали свою діяльність під впливом помітного загальнокультурного розвитку католицького руху, за підтримки української католицької ієрархії, релігійних товариств, преси і видавництв (у середині 1920-х рр. виходило близько десяти періодичних видань, діяло сім католицьких видавництв). У Галичині українська католицька преса у відношенні до некатолицької була як 1 до 4 [9, с. 598.]. У той час видавалися католицькі часописи “Поступ”, “Нова Рада”, “Правда”, “Мета”, “Дзвони”.

У часописі “Мета” М. Гнатишак подає програмне бачення католицьким напрямком проблем мистецтва і, зокрема, літератури, де наголошується, що християнське мистецтво не мусить бути виключно лише мистецтвом церковним. “Ясна річ, що ідеалом католицького письменника є – представляти виключно позитивні, гарні сторони духовного життя. Але знову деякі автори вказують на те, що саме добрі ідеальні типи, високо моральні вчинки – в літературі виходять дуже часто найслабше: вони якісь безкровні, м'яві, солодкі. (...) І ось саме у цьому моменті багато письменників бачать непереможну перешкоду, протирічність: з одного боку змагання до ідеалу християнства – а з другого людські пристрасті як головний наймогутніший мотор

мистецької творчості. Постає безнадійне питання: чи взагалі християнське мистецтво можливе?" [4, с. 2]. У цьому розкривається одна із суперечностей католицької критики, адже йдеться про критерій моральності, а з другого боку виникає питання, чи все аморальне не може бути мистецьким?

Пошуки відповіді на це питання знаходимо в публікаціях, полемічних статтях, рецензіях критиків, філософів, письменників, які представляли католицький напрямок у літературній критиці (О. Назарук, М. Гнатишак, О. Мох, Б.-І. Антонич).

У програмній статті часопис "Дзвони" одним із своїх прагнень висловлював подавати читачам "найбільш здорову творчість", оперту на християнську етику та християнський світогляд. Завдання літератури, на думку редакції цього видання: "1) уморальнювати, убагороднювати; 2) вчити; 3) бавити. Одначе, поряд з цим католицька критика ставить одне застереження: ідея, тенденція і форма твору мусять бути бодай не деморалізуючі" [1, с. 342–343].

Навколо студентського місячника "Поступ" у 1922 р. формується група "Логос", що визначила основою своєї творчої діяльності опозиційність до матеріалістичних і комуністичних ідей. Група ставила перед собою численні завдання: організувала власні видавництва і пресу, друкувала й розповсюджувала релігійну літературу, таким чином формуючи світогляд українців-католиків, полемізувала з ідеологічними противниками [7, с. 170–178].

Велику підтримку й допомогу логосівцям надавала літературне видавництво "Добра Книжка", організоване у 1920 р. Тут друкувалися твори майбутніх членів групи "Логос" (у серії "Бібліотека "Логосу") та інші твори української й іноземної релігійної літератури. Видавництво займалося також розповсюдженням цієї продукції, будучи центром української релігійної книжки і преси. Видання були силою, яка упродовж 1920–1930 рр. відкрито й злагоджено допомагала католицькій церкві поборювати атеїзм, матеріалізм і космополітизм.

Католицький часопис "Поступ", перейнятий групою "Логос", виходив за редакцією О. Моха, Г. Лужницького, І. Гладиловича, орієнтувався в основному на католицьку інтелігенцію. Редакція випрацювала власну редакційну програму, черпаючи з джерел християнського персоналізму й основ католицької доктрини в суспільних і наукових справах. Крім релігійної проблема-

тики, пов'язаної з життям і наукою церкви, часопис займався всіма галузями культури і художньої творчості. З редакцією "Поступу" співпрацювали В. Мельник, С. Семчук, П. Сосенко, Т. Коструба, Й. Скрутень.

Сягаючи джерел художньої творчості "логосівців", Г. Лужницький (псевдонім Меріам) у статті "Нарис сучасної галицької поезії" твердив, що загалом у своїй творчій практиці вони керувалися принципами символізму, творили патріотичну лірику з пошуками вічної Правди та поезію смутку. Такий спосіб художнього творення відповідав їхнім цілям, що виходили з християнської філософії, а також модерністських тенденцій, під впливом яких логосівці перебували. Літературна група "Логос" у міжвоєнний період була популярним і впливовим католицьким об'єднанням. Разом з тим не можна говорити про мистецьку досконалість насамперед художніх творів "логосівців", про це багато писала і тогочасна критика [6, с. 21]. Його народження та розвиток були відповіддю на суспільне замовлення, мало своє обґрунтування і в атмосфері епохи, і в світогляді творців.

Як продовження католицького творчого руху в 1930-х рр. великого значення набув новоорганізований літературно-науковий місячник "Дзвони". До складу редакційної колегії входили науковці, духовні особи, а редакцію очолив професор П. Ісаїв. Місячник виходив у Львові під патронатом митрополита А. Шептицького. У "Дзвонах" друкували свої твори В. Заїкін, В. Кучабський, В. Лімниченко, Б.-І. Антонич, К. Чехович, М. Гнатишак, Ю. Редько та інші. При редакції діяло видавництво "Бібліотека "Дзвонів". Тут, зокрема, вийшли друком твори Б.-І. Антонича, У. Самчука, Н. Королевої. Цей часопис замінив "Поступ" і згуртував навколо себе логосівців та інших письменників католицького спрямування.

Літературна критика на сторінках "Дзвонів" відзначалася тематичним і жанровим розмаїттям, талановитими персоналіями критиків, що співпрацювали з виданням. Прикладом такої співпраці може бути літературно-критична праця М. Гнатишака.

У своїх публікаціях М. Гнатишак часто вдавався до застосування статистичного методу, зокрема, підраховував, що з 218 віршів "Кобзаря" 17 написані у формі молитов, а у 143 віршах згадується Бог. Статистичний підхід застосовував він і в інших своїх роботах. З його подачі ми знаємо, що з 38 творів М. Шашкевича 10 є особистісного характеру, в інших переважає синтез

релігійних і патріотичних ідей [5, с. 26]. Однією з особливих рис у публікаціях М. Гнатишака є його добра обізнаність з історіографічною базою досліджуваної теми.

На сторінках “Дзвонів” М. Гнатишак відзначився як рецензент У колі його зацікавлень молоді західноукраїнські поети С. Гординський, Н. Лівницька–Холодна, І. Вільде, прозаїки У. Самчук, Ю. Опільський та ін. М. Гнатишак високо оцінює поезію Н. Лівницької–Холодної за її формально-мистецьку досконалість, у той же час зазначає, що в ній немає “душевного поглиблення” [3, с. 61]. Стосовно поезії І. Вільде рецензент висловлює побажання відійти від “еротичних” тем і шукати “духа поезії”, бо техніка, якої досягла авторка, сама собою нічого не варта [2, с. 74].

Високо поцінував М. Гнатишак прозові твори У. Самчука, відзначаючи жвавість опису, але також висловлював застереження морального плану. І особливо неприпустимим вважав рецензент недбалство автора при праці над мовою твору. Він зробив детальний аналіз лексики, виділив групи слів, які як огріхи трапляються у творі: “москалізми, полонізми, чехізми” тощо.

Аналізуючи історичний твір Ю. Опільського “Ідоли падуть”, М. Гнатишак вважав, що в окремих фрагментах поетична фантазія домінує над історичною правдою [9, с. 112]. Робить закиди авторові і стосовно нечіткої композиції та затягування описів, що ускладнює сприймання твору. І якщо для рецензента ці зауваження не є надто вагомими, то ідейність і моральність у творі М. Гнатишак ставить на перше місце. На думку рецензента, автор знехтував релігійний момент й основний акцент зробив на державницькому боці подій, описаних у творі. При цьому герой повісті князь Володимир та його оточення стають втіленням світогляду не часів Київської Русі, а модерного світогляду, сучасного авторові. Як і в інших рецензіях, М. Гнатишак зважає на мовну культуру й особливості стилю автора.

З часописом “Дзвони” співпрацював ще один талановитий критик – К. Чехович. Особливе враження справляють великі за обсягом, з ґрунтовним науковим апаратом його літературознавчі статті теоретичного плану. У статті “До проблем народних ритмів у Шевченка” автор розгорнув полеміку з критиком Б. Якубським. Опираючись на праці Ф. Колесси, С. Смаль–Стоцького та інших дослідників, він проводить детальний аналіз ритмо-мелодики віршів. Підтверджує аксіому про українську народну

творчість як основу поетичної спадщини Т. Шевченка і стверджує, що не варто в Кобзаря шукати точності рими і строфіки, як це прагне зробити Б. Якубський. Аналізуючи постать Мойсея у поемі І. Франка, К. Чехович простежує шлях поета “від соціалістичного інтернаціоналізму до націоналізму” як еволюцію в його філософському світогляді. Усе це робиться для того, щоб з’ясувати ідеологічний зміст, вкладений І.Франком при написанні поєми.

Поет Б.–І. Антонич на сторінках “Дзвонів”, окрім власних поезій, публікував літературно-критичні статті зі світової літератури. Зокрема, відома його рецензія на “Тайну Фронтенаків” Ф. Мориака, в якій рецензент цілком вкладається в русло католицької критики, відзначає високу моральність сімейних стосунків і позитивних персонажів, відносить цю “повість світла й любови до світу” до “найвищого класу” сучасної європейської повісті [8, с. 149].

Критику католицьких письменників репрезентують ще кілька визначних персоналій. Серед них О. Мох, що став визначним організатором видавничого руху, зокрема, був довгий час директором видавництва “Добра Книжка”, співпрацював з редакціями часописів “Поступ”, “Нова Зоря”, “Дзвони”, “Записки чину святого Василя Великого”, “Недільні вісті”, “Шлях”, “Логос”, “Світло” та ін. До надзвичайно цікавих належить збірка його статей “Книжки і люди” (1938 р.), де вміщено нариси про католицьку белетристику, про релігійні повісті французького письменника Г. Данеля–Ропса, про повісті Н. Королевої та рідкісну інформацію про католицьку кінематографію. Галицька журналістика завдячує йому бібліографією комплексу часопису “Нова Зоря” за 1926–1935 рр. Української християнської організації [10]. О. Мох накреслює плани проти розповсюдження радянофілства, щодо розширення функціонування католицької преси на теренах Галичини. Передбачалося заснувати католицькі журнали, де б могли розвивати майстерність католицькі письменники-белетристи; розгорнути недороге, масове виробництво красномовного письменства; здешевити та поширити католицькі часописи; створити популярну самоосвітню бібліотеку для популяризації всіх ділянок знання. Важливою ознакою усіх цих видань, “окрім дешевизни, масовості та доступності”, повинен бути католицький світогляд.

1. В. 36. Завдання літератури супроти католицизму // Дзвони. 1932. Т. 2. 2.
- Г[натишак] М. [рец. на:] І. Вільде. Мстелики на шпильках // Дзвони. 1936. Т. 6. 3.
- Г[натишак] М. [рец. на:] Н. Лівницька-Холодна. Вогонь і попіл // Дзвони. 1935. Т. 5. 4.
- Гнатишак М. З проблем католицької літератури // Мета. 1932. Ч. 23. 5.
- Гнатишак М. Ідейні основи творчості М. Шашкевича. Львів, 1937. 6.
- Гнатишак М. Література, наука і мистецтво, серед журналів // Мета. 26 квітня 1931 р. 7.
- Грицков'як Я. Українське католицьке письменство міжвоєнного двадцятиліття: група "Логос" // Записки НТШ. Праці філологічної секції. Львів, 1995. Т. 229. 8.
- Дзвони. 1933. 9.
- Опільський Ю. Втеча перед дійсністю // Нові Шляхи. 1929. Т. 4. Кн. 7. 10.
- Петрійчук-Мох О. Показчик до змісту «Нової Зорі» Річники I-IX. Львів, 1937. 11.
- С. Л. Як і кого виховує сучасна преса і література // Дзвони. 1932. Т. 2.